

ACADEMIA ROMÂNĂ

Comitetul Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii

– Divizia de Istoria Științei –

STUDII ȘI COMUNICĂRI/DIS

Vol. XVI/2023

Editura MEGA

DRAGOMIR HURMUZESCU – SLUJITOR AL ȘTIINȚEI ȘI ADEVĂRULUI¹

Filofteia REPEZ²

filofteiarepez@univ-danubius.ro

ABSTRACT: This article is a continuation of the article *Tribute to the Romanian scientist Dragomir Hurmuzescu* published last year in the *Studies and Communications/DHS Journal*. The proposed theme, challenging and interesting, has two directions of growth: the first highlights the recognition of the distinct and distinguished personality of the Romanian scientist Dragomir Hurmuzescu, and the second focuses on the presentation of the scientist's vision regarding the science-war relationship. In this sense, I want to pay, once again, a modest tribute to the scientist Dragomir Hurmuzescu, the father of Romanian radio and founder of electrotechnical education in Romania.

KEYWORDS: Dragomir Hurmuzescu, science, physicist, X-rays, electro-technics, Romanian radio, war, tribute.

„Dacă istoricii români au un geniu al lor, pe Nicolae Iorga, tot așa și radiotehnicienii români au un geniu al lor, pe Dragomir Hurmuzescu. Înzestrat cu o minte genială, Dragomir Hurmuzescu a existat la momentul și la locul potrivit pentru a impune în România această nouă știință, electronica. Electronica, la începuturi, se confunda cu știința radioului.”³

Aprecieri pe timpul vieții și post-mortem

Se împlinesc anul acesta, pe data de 13 martie 2023, 158 de ani de la nașterea celui ce avea să devină recunoscut ca savant pe plan național și internațional – *Dragomir Hurmuzescu* (foto nr. 1⁴).

---

¹ Expresia aparține nepotului savantului Dragomir Hurmuzescu, domnul Constantin (Dinu) Ghika, [2], p.164.

² Membru titular al Diviziei de Istoria Științei a CRIFST al Academiei Române, prof.univ.dr. la Facultatea de Comunicare și Relații Internaționale/Universitatea „Danubius”, Galați.

³ [3], accesat la data de 14.03.2023.

⁴ [5], accesat la 14.03.2023.

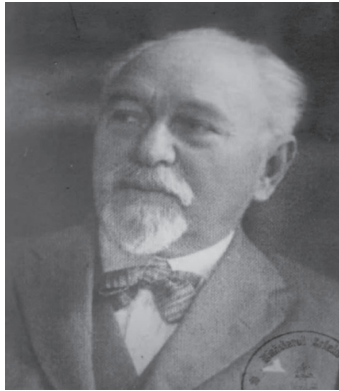

Foto nr. 1 – Dr. Dragomir Hurmuzescu, profesor universitar

Existența savantului a purtat pecetea unei *vieți de sacrificii și de renunțări*. Fiind singurul fel în care a conceput-o, ea n-ar fi putut niciodată să fie *alta*⁵.

Dragomir Hurmuzescu (13 martie 1865 – 31 mai 1954) rămâne înscris în rândul marilor personalități științifice europene și universale, de numele său fiind legate cercetările științifice în domeniul radiațiilor X, în domeniul radiofoniei și al organizării învățământului electrotehnic, prin clarviziunea sa în interpretarea unor fenomene, în studiul unor materiale termoelectrice, prin modestie și pasiunea de a aborda curajos domenii noi de mare complexitate.

Prețuirea de care Dragomir Hurmuzescu s-a bucurat în timpul vieții și post-mortem s-a concretizat în diverse modalități.

La 21 mai 1916, a fost ales membru corespondent al Academiei Române; avea 51 de ani și era în deplină maturitate și activitate creatoare. În anul 1948, prin decret prezidențial, Academia Română devine Academia Republicii Populare Române, iar o parte din membrii Academiei Române, adică 113 (din care: 26 titulari, 58 corespondenți și 29 de onoare) nu mai figurau ca membrii; printre aceștia se afla și Dragomir Hurmuzescu, alături de Simion Mehedinți, Constantin Rădulescu-Motru, Dimitrie Gusti, Horia Hulubei (reprimat în anul 1955). Reabilitarea completă, deplină și definitivă a drepturilor și memoriei profesorului și savantului Dragomir

⁵ [2], p.164.

Hurmuzescu a avut loc pe 3 iulie 1990, când a devenit membru post-mortem al Academiei Române.

În anul 1965, la aniversarea a 100 de ani de la naștere, Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură a făcut recomandarea ca savantul român să fie sărbătorit ca fiind una dintre personalitățile eminente ale științei și culturii universale. Firește, conducerea Republicii Populare Române nu a putut ignora recomandarea și a instituit Premiul „Dragomir Hurmuzescu” pentru fizică la Academia Română, în timp ce ziarele din țară au scris elogios pe prima pagină despre activitatea savantului.

Peste doi ani, în 1967, apare la Editura Științifică, în colecția *Savanți de pretutindeni*, cartea *Dragomir Hurmuzescu. Savanți de pretutindeni*, autor Constantin A. Ghica, nepotul savantului din partea fiicei Maria-Rodica, „scrisă în cea mai mare parte după notele manuscrise și după memoriile profesorului Hurmuzescu aflate în posesiunea autorului”⁶.

Același nepot publică, în anul 2017, cartea *Lungul drum al nopții către zi. Memorii 1848–1978*, în care sunt prezentate aspecte din viața personală a profesorului Hurmuzescu, intrat într-un con de umbra în perioada regimului comunist.

Dovada recunoștinței pentru munca de pionierat s-a materializat și în includerea sa, în timpul vieții, în diverse foruri științifice din țară și din străinătate (membru fondator al Academiei de Științe din România; membru al Societății Franceze de Fizică; membru al Comitetului savanților străini din Franța; membru al Societății fizicienilor din Germania etc.).

Locul de frunte pe care îl dobândise printre fizicienii vremii, *părea sa în anumite domenii ajungând să fie considerată ca o autoritate supremă în materie*⁷, s-a materializat și în apariția numelui său în diverse lucrări: „*Traité de Physique*”, autor Adolphe Ganot; „*Leçon sur l'électricité*”, autor Éleuthère Élie Nicolas Mascart; „*Les Rayons X*”, autor Charles Édouard Guillaume; „*Les Rayons Roentgen*”, autor Georges Sagnac etc.

Aprecierea activității sale este dovedită și în faptul că a fost primul român ale cărui lucrări în domeniul razelor X au fost însușite de savanți renumiți, precum Antoine Henri Becquerel, Marie Curie, Jean Baptiste Perrin⁸.

O serie de articole apărute post-mortem evidențiază multilateralitatea,

⁶ [2], în *Cuvânt înainte*.

⁷ [2], p.48.

⁸ [1], p.4.

setea de cunoaștere, pasiunea pentru cercetare și credința în adevărurile științei; menționăm:

– articolul „Idei filozofice și social-economice progresiste în scrierile lui Dragomir Hurmuzescu”, publicat în Revista de Filozofie nr.7 din 1966, autor Simion I. Pop;

– articolul „Dragomir Hurmuzescu, membru al Academiei Române”, publicat în Revista Academica nr.4 aprilie 2015, autor Mihail Voicu;

– articolul „150 de ani de la nașterea savantului Dragomir Hurmuzescu”, publicat în Revista Română nr.4 din 2015, autor Mihai Caba;

– articolul „Dragomir Hurmuzescu, părintele radiofoniei românești”, publicat în Revista de Istorie a Electrotehnicii Românești vol. 3, Februarie 2016, nr. 1, autor dr. ing. Ioniță Dăescu;

– articolul „Primele emițătoare radio din România”, publicat în Revista de Istorie a Electrotehnicii Românești vol. 4, nr. 1–2, 2017, autor dr. ing. Ioniță Dăescu.

Prezentarea activității profesionale și a realizărilor savantului Dragomir Hurmuzescu este făcută și în în volumul „Dragomir Hurmuzescu — Electricitatea” (partea I a cursului predat de profesorul Hurmuzescu la Iași), de către Editura Universității din Iași, în cadrul colecției „Excellenția”, în anul 2015, precum și în volumul 2 al cărții *Istoria tehnicii și a industriei românești. Electrotehnica, energetica, transporturile și învățământul tehnic*, Editura Academiei Române, 2020, coordonator Dorel Banabic.

Lista este completată și de alte manifestări științifice dedicate savantului Dragomir Hurmuzescu, personalitate remarcabilă a științei și tehnicii românești.

Un exemplu elocvent îl constituie inaugurarea Aulei de onoare „Dragomir Hurmuzescu”, de Facultatea de Electrotehnică de la Iași, în anul 2010 la aniversarea celor 100 de ani de învățământ superior electrotehnic din România și bustul savantului din fața acestei facultăți din inițiativa Promoției 1965.

Alt exemplu este Luna „Dragomir Hurmuzescu” – 13 februarie–13 martie 2015. 150 de ani de la nașterea lui Dragomir Hurmuzescu⁹, care a cuprins o serie de acțiuni, cum ar fi:

– expoziția 150 de ani de la nașterea lui Dragomir Hurmuzescu

⁹ [6], accesat la 15.03.2023.

– documente din Colecțiile Speciale ale Bibliotecii Naționale, care a prezentat publicului documente de arhivă, fotografii și file din presa vremii¹⁰;

– sesiunea omagială Dragomir Hurmuzescu – 150 de ani de la naștere, organizată de Divizia de Istoria Tehnicii din cadrul Comitetului Român pentru Istoria și Filozofia Științei și Tehnicii – Academia Română, desfășurată la 12 martie 2015;

– masă rotundă organizată la sediul Asociația Generală a Inginerilor din România, în 13 martie 2015 etc.

Concursul Național Studențesc de Fizică „Dragomir Hurmuzescu”¹¹, organizat de Facultatea de Fizică a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (prima ediție a avut loc în 2012), este altă dovadă a prețuirii și recunoștinței.

Alături de aceste exemple se numără și demersul Facultății de Fizică a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, din anul 2015, de transformare a laboratorului de fizică în Muzeul „Dragomir Hurmuzescu și Ștefan Procopiu”, unde se păstrează exponate originale, aparate și echipamente electrice la care și-au verificat experimentele cei doi iluștri savanți, cele mai multe aflate încă în stare bună de funcționare.

Numeroase documente legate de activitatea profesională și personală a savantului român se găsesc la: Biblioteca Națională a României – Colecții speciale – Arhiva istorică – Fond Saint Georges; Biblioteca Academiei Române – Colecția de manuscrise; Societatea Română de Radiodifuziune – Arhiva scrisă; Arhivele Naționale ale României – Filiala Județului Vaslui; Arhivele Naționale ale României – Filiala Județului Iași.

Dragomir Hurmuzescu, „părintele rafiofoniei românești”, este evocat de posturile de radio din țară, cu deosebire de ziua radioului (13 februarie), amintind auditoriului de apelul „Alo, Alo, aici Radio București, România”, rostit de savant.

Lista de recunoștință și prețuire pentru savantul de renume mondial este mult mai lungă, cercetarea științifică prezentă a surprins doar câteva exemple, aducând un omagiu modest celui care și-a pus viața în slujba învățământului și a științei – Dragomir Hurmuzescu.

Relația știință-război în viziunea savantului

Această relație a fost descrisă de Dragomir Hurmuzescu în lucrarea publicată cu titlul „Știință și război, conferință ce trebuia ținută la

¹⁰ [5], [7], accesate la 15.03.2023.

¹¹ [8], accesat la 16.03.2023.

Ateneu în seara de 21 februarie 1916”, aflată în prezent în arhiva Bibliotecii Naționale din București.

Scopul acestei cuvântări era de a arăta importanța mijloacelor științifice și cum utilizarea acestora stă în raport direct cu dezvoltarea industrială care este rezultatul dezvoltării studiului științelor aplicate. Relația pusă în discuție de savant evidențiază faptul că știința are un rol covârșitor nu doar pe timp de pace ci și pe timp de război, astfel că *de la ruda săracă, știința are un rol primordial în război*¹².

În concepția lui Dragomir Hurmuzescu, apropierea știință și război, cu toate că sugerează două tablouri de contrast izbitor – *ideia de antiteză între atmosfera de seninătate și grozăviile unui măcel*, este o realitate: *știința și războiul merg mână în mână*¹³.

Pentru a evidenția relația știință-război, savantul evocă laudativ știința: *știința cere într’adevăr calmul sufletesc savantului, seninătatea cuge-tătorului și atmosfera de liniște a laboratorului pe a cărei ușe s’ar putea scrie „lăsați patimile, aici domnește pacea”;* prin știință s-au realizat minuni în toate ramurile industriale¹⁴.

Beneficiile științei au fost folosite de om nu doar pentru ușurarea tra-iului, iar unele dintre ele au devenit unelte de apărare sau de distrugere. Utilizarea științei și a progresului tehnic datorat științei s-a materializat în diverse modalități, fie în timp de pace (căi ferate, mijloace de comunicații telefonice, telegrafice, aeroplane, etc.), fie în timp de război (în desfășurarea acțiunilor militare, în deplasarea trupelor, în aprovizionarea cu hrană și muniție). Rezultatele științei potrivit savantului nu se regăsesc doar în *perfecționarea elementelor aducătoare de moarte, ci și în dotarea organizațiilor destinate a salva viața celor atinși de acestea (săli de operație prevăzute cu tot materialul de aseptizare modern, trăsuri speciale de radiografie, automobile speciale de transport etc.)*¹⁵. Mai mult, lumea științifică s-a mobilizat pentru fabricarea de noi prototipuri de muniție: *Această febrilitate în căutarea a noi descoperiri și noi adaptări nu încetează un minut. La noi mijloace de luptă trebuie răspuns și parat cu arme și metode noi*¹⁶.

¹² Citându-l pe Ch. Normand, *Science et Guerre: Știința era considerată ca o rudă săracă la masa unde se hotăra soarta popoarelor*, în *Revue des Deux Mondes*, 1 Decembre 1915, apud. [4], p.11.

¹³ [4], p.1.

¹⁴ [4], p.1.

¹⁵ [4], p.8.

¹⁶ [4], p.8.

Dragomir Hurmuzescu argumentează relația știință-război și importanța științei pentru război prin evocarea precizărilor lui Louis Pasteur, care, după dezastrul din anul 1870 (bătălia de la Sedan), *ridicase vocea lui de mare autoritate, cerând o mai mare încurajare pentru studiile științifice și o mai bună înzestrare și organizare a laboratoarelor*¹⁷.

Amintind de efortul diferit făcut de Franța și Germania pentru aplicarea științei în domeniul militar, Dragomir Hurmuzescu aduce în atenția cititorului vorbele lui Charles Sainte-Claire Deville – *Am fost învinși prin știință*¹⁸. De asemenea, realizează o paralelă între efortul diferit al țărilor pentru aplicarea științei în război: *Germanii au schimbat fără preget metodele de luptă. Au mers din invențiuni în invențiuni. Englitera a neglijat și mai mult ajutorul științei și concursul învățaților săi. Franța nu a făcut nimic pentru a întreține și propăși dezvoltarea progresul științelor în țară (citindu-l pe Pasteur), iar noi în oricare fel a activității războiului, am rămas până acum conservatori, imitatori, amatori, pe când pentru izbândă trebuiau utilizate în mod intensiv toate cunoștințele noastre științifice relative la toate trebuințele, obiectele și instrumentele*¹⁹.

Lecciónile istoriei trebuie învățate și aplicate: *Franța întregă, după miracolul de la Marna (1914), și-a dat seama că la mijloacele de luptă, la aplicațiunile atât de perfecționate, la inovațiunile atât de ucigătoare, trebuie răspuns cu aceeași măsură, cu aceleași perfecționări, cu aceeași previziune (...) fiecare profesor și învățat în specialitatea sa s'au aplecat să aducă cea mai largă contribuțiune: unii căutând noi mijloace de luptă și apărare, alții, aparate noi de protejare, iar alții metode noi de îngrijire și vindecare a răniților*²⁰.

Având astfel de exemple, Dragomir Hurmuzescu îndeamnă la mobilizarea științifică și în țara noastră: *Suntem o țară bogată, toți o știm și o repetăm, dar nu știm să folosim, așteptând străinii să muncească și să profite pentru noi*²¹.

Pentru aceste considerente, Dragomir Hurmuzescu insistă asupra implicării statului prin măsuri concrete: *apărarea națională cere două condițiuni: pregătirea sufletească și pregătirea tehnică. Cea dintâi nu se poate obține decât prin formarea unei conștiințe naționale, prin răspândirea și intensificarea*

¹⁷ [4], p.11.

¹⁸ [4], p.12.

¹⁹ [4], pp.12–13.

²⁰ [4], p.16.

²¹ [4], p.18.

*învățământului public în toate clasele societății. Cea de doua, prin dezvoltarea învățământului științific și tehnic și în special al științelor aplicate*²².

Implicarea statului prin măsuri depinde, susține savantul, de resursele financiare alocate, aducând exemple de urmat din alte state: *Institutul de Fizică din Charlottenburg cu cinci pavilioane mari dispunea de un buget de 1.500.000 de mărci; laboratorul Universității din Lleida beneficia de o instalație de coborâre a temperaturii la 270 grade sub zero, ce a costat ½ dintr-un milion*²³.

Concluzia savantului Dragomir Hurmuzescu: relația știință-război nu poate deci fi pusă la îndoială, rezultatele războiului au la bază rezultatele științei: *după cum nimeni nu mai poate tăgădui necesitatea unei armate bine echipate și bine înarmate, tot așa nimeni nu poate tăgădui importanța pregătirii științifice și a sacrificiilor cerute pentru acest scop, mai cu seamă că aceasta constituie și unealta cea mai importantă în războiul economic din timpurile de pace*²⁴.

***

Au trecut 158 de ani de la nașterea în savantului Dragomir Hurmuzescu; numele său și activitatea sa au rămas vii în patrimoniul național și universal.

Deschizător de drumuri în cercetarea și aplicarea fizicii în țara noastră, a fost un modest și remarcabil *slujitor al științei și adevărului*.

Modestia, distincția, pasiunea pentru știință și pentru îndeplinirea misiunii, puterea nezdruncinată a convingerilor sale sunt doar câteva atribuite ale unei personalități luminoase.

*Lipsit de prejudecăți ori pasiuni personale, nu a urmărit nici supremație, nici onoruri, care l-ar fi obligat să abdice de la idealurile pe care le-a slujit mai presus de orice*²⁵.

Omagiu etern!

Bibliografie:

- [1] Dorel Banabic, coordonator, *Istoria tehnicii și a industriei românești. Vol.2. Electrotehnica, energetica, transporturile și învățământul tehnic*, Editura Academiei, București, 2020.

²² [4], pp.15–16.

²³ [4], p.22.

²⁴ [4], p.23.

²⁵ [2], p.164.

- [2] Ghica Constantin A., *Dragomir Hurmuzescu, Savanți de pretutindeni*, Editura Științifică, București, 1967.
- [3] Dăescu Ioniță, „Dragomir Hurmuzescu, părintele radiofoniei românești”, *Revista de Istorie a Electrotehnicii Românești*, vol. 3, februarie 2016, nr. 1, p. 22 (revista este o publicație a INCDIE ICPE-CA București), <https://www.icpe-ca.ro/icpe-ca/activitate-stiintifica/istoria-elth/istoria-elth-2015-dec.pdf>.
- [4] Dragomir Hurmuzescu, „Știință și război, conferință ce trebuia ținută la Ateneu în seara de 21 februarie 1916”, din arhiva Bibliotecii Naționale din București.

Surse internet:

- [5] <https://www.youtube.com/watch?v=QycVeJ5TYFA>
- [6] http://www.stefania-maracineanu.ro/mvstr-m/DragomirHurmuzescu/_starto.html
- [7] <https://www.bibnat.ro/150-ani-de-ani-de-la-nasterea-lui-Dragomir-Hurmuzescu-s108-ev244-ro.htm>
- [8] <https://www.phys.uaic.ro/index.php/studenti/concurs-hurmuzescu>
- [9] <https://www.romania-actualitati.ro/stiri/cultura/fizicianul-dragomir-hurmuzescu-primele-cuvinte-la-radio-romania-id77078.html>
- [10] <https://acad.ro/crifst/crifst.htm>

